

TEXNOGEN SİVİLİZASIYA ŞƏRAİTİNDƏ ƏNƏNƏVİ VƏ MODERNİST PRİNSİPLƏRİN MÜQAYİSƏLİ VƏ SOSIAL-FƏLSƏFİ TƏHLİLİ

RƏVAN ƏLİYEV

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun doktorantı

E-mail: ravanaliyev.97@gmail.com

Orcid ID: 0009-0000-2862-9802

Giriş

Texnologiyanın hökmranlıq etdiyi yeni sivilizasiyada ənənəvi və modern dəyərlər eyni zamanda mövcud olan və sivilizasiyanın mahiyyətini müəyyən edən bir-birinə ziddiyyətli yanaşmalardır. Texnogen sivilizasiya öz tarixi boyu həmişə ənənəvi cəmiyyətlərlə qarşılıqlı əlaqədə olub, onlara nəinki təsir, həm də iqtisadi, siyasi və mədəni təzyiqlər göstərib. Qeyd etmək lazımdır ki, texnogen sivilizasiya şərq ənənəvi sivilizasiyasını özünün “müstəmləkəsi” etmişdir. Şərq özünün müasirləşməsi üçün daim Qərbin texnoloji yeniliklərindən asılı olmuş, bir sıra dəyərlər və yenilikçi ideyalar qəbul etmişdir. Bu dəyərlər və innovasiyalar ənənəvi dəyərləri dəyişdirmişdir. Bu baxımdan yanaşdıqda texnogen sivilizasiya anlayışının mahiyyətində həm də yenilikçilik, daimi dəyişiklik və bir növ istismarçılıq elementlərini ayırmaq olar [10 s. 8].

Dəyərlər mədəniyyətin inkişafında həlledici rol oynayan fundamental elementlərdəndir. Dəyərlər həm fərdi, həm də cəmiyyət səviyyəsində yüksək idealları əks etdirməklə yanaşı, insanların sosial hadisələrə yanaşma tərzini tənzimləyən normalar sistemidir. Mənəviyyətin əhatə etdiyi dəyərlər sosial münasibətlərin qurulduğu əsas “çərçivəni” təşkil edir. Cəmiyyətin strukturu dəyişsə belə, dəyərlər cəmiyyətin əsasını təşkil etdiyi üçün mövcud vəziyyətə uyğun formalaşır. Dürüstlük, xeyirxahlıq, etibarlılıq, qardaşlıq, əməkdaşlıq, sədaqət, səbr, minnətdarlıq, təvazökarlıq, nəsihət, alicənablıq və s. kimi mənəvi dəyərlər şəxsiyyətin və cəmiyyətin mənəfeyinin qorunması ilə yanaşı münasibətlərin möhkəmlənməsinə töhfə verərək cəmiyyətin həmrəyliyinə imkan yaradır. Həm fərdi, həm də sosial məsələlərdə dəyərlərin rolu böyükdür. Texnogen sivilizasiya şəraitində ehtiyaclardan formalaşan fəaliyyətlərin həyata keçirilməsinə imkan verən dəyərlər, eyni zamanda sivilizasiyanın qiymətləndirilməsi üçün əsas meyarlardandır. Dəyərlər sistemi şəxsiyyətin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Mənəvi dəyərlərə önəm verilən mühitlərdə (ailə, icma, iş və s.) fərdlərin və ictimai münasibətlərin yaxşı tənzimləndiyi, sosial həmrəyliyin təmin olunduğu mü-

hitin yaradılması imkanları yüksək səviyyədə olur. Ənənəvi dəyərlər adətən nəsil-dən-nəslə ötürüldüyü üçün tarixi dövrün normaları olmaqla yanaşı daha çox qeyri-rasionalist və dini xarakter daşıyır. Ailə dəyərləri, böyüklərə hörmət, inam ənənəvi qeyri-rasional tarixi dəyərlərə nümunədir.

Dəyərlər insanların maddi-mənəvi nemətlərə qarşı seçici münasibətləridir. Bu dəyərlər insanların sosial mühitdə yaranan müəyyən ehtiyacları ilə bağlıdır. İnsan həyatı boyu bioloji, sosial, etik və insani ehtiyaclarla qarşılaşır və onların qiymətləndirilməsi nəticəsində müxtəlif dəyərlər formalaşır. Texnologiyanın təsiri ilə yaranan yeni sivilizasiya və cəmiyyət yeni ehtiyaclar formalaşdırdığı üçün dəyərləri transformasiya edir. Ənənəvi dəyərlərin dəyişməsi, sosial, siyasi, mədəni, elmi sahələrdə baş tutur. Texnogen sivilizasiyanın yeni dəyərlərinin formalaşması insanların güc ehtiyacları əsasında baş tutur. Əgər əvvəlki dövrlərdə güc bir insanın digəri üzərində hökmranlığını nəzərdə tuturdusa, texnogen sivilizasiyada güc insanın yaratdığı dəyərə çevrilir. Hər bir vasitə üzərində hökmranlıq ehtiyacı texnogen sivilizasiya şəraitində modern dəyərləri formalaşdırır. Belə olan təqdirdə insanlar ənənəvi dəyərləri də transformasiya edirlər. Çünki, bilik bolluğu erasında yeni dəyərlərin mahiyyəti insanlar üçün əlçatmazdır və cəmiyyət yaranan bu boşluğu ənənəvi dəyərlərin transformasiyası ilə doldurmağa çalışır. Biliyə malik olmaq texnogen sivilizasiyanın modern dəyəridir. Belə qənaətə gəlirik ki, texnogen sivilizasiyada rəşadət əsas dəyərdir və bu modernist ənənələrin əsasında durur. Fridrix Nitsşe qeyd edirdi ki, insan daim güc istəyindədir və bununla da hər şeyi itaətdə saxlamağa cəhd göstərir [2]. Ancaq güc əldə etmək naminə bütün vasitələrdən istifadə edən insan həm də keçmişinə bağlılığını artırır. Belə qənaətə gəlirik ki, daim güc istəyində olan insan yeni dəyərləri yaratmaqla yanaşı ənənəvi dəyərləri də transformasiya edir. Gücünü artırmaq məqsədilə insan cəmiyyətə bağlılığını deyil, texnologiyaya bağlılığını artırır.

Maddi texnoloji gücə sahib olmaq texnogen sivilizasiyanın modernist dəyərlərindəndir. Belə olan təqdirdə, insan ənənəvi yaradıcılıqdan daha çox

ixtiralara, elmi əsaslı yeniliklərə can atır. Rəşional dəyərlərin artması texnogen sivilizasiya şəraitində cəmiyyətin inkişafına şərait yaradır və ehtiyacları artırmaqla yeni dəyərlərin formalaşmasına yol açır. Sivilizasiya mədəniyyətin inkişafının pik nöqtəsidir və mədəniyyətin tənəzzülü ənənəvi insan dəyərlərinin tənəzzülüdür. Yeni sivilizasiyada insani dəyərlər yerini texnoloji əsaslı dəyərlərə buraxır. Bu dəyərlər “cənsız” və bir o qədər də sabit dəyərlərdir. Filosof Dmitri Merekovski qeyd edirdi ki, texnogen sivilizasiya “ruhsuz” sivilizasiyadır və maddi aləmi ruhun gücü ilə dəyişdirərək insan həyatına yüksək dəyər gətirmək lazımdır [9]. Texnogen sivilizasiya şəraitində formalaşan modernist dəyərlər insan həyatını tənzimləmək iqtidarında deyil və cəmiyyətin deqradasiyasına yol açır. İnsanın rəşional yaradıcılığı əsasında formalaşan bu sivilizasiyada insan modernist dəyərlərin mövcud problemlərini zamanla dərk etdiyi üçün ənənəvi dəyərlərə müraciət edərək həyatın və cəmiyyətin inkişafında rol almağa çalışır. Modernist düşüncələrin meydana gəlməsi xüsusilə modernizmin meydana gəlməsi ilə sıx bağlıdır. Modernizmin meydana gəlməsi texnogen sivilizasiyanın inkişafının başladığı XVII-XVIII əsrlərə təsadüf edir. Yeni düşüncələrin əsasında formalaşan modernist dəyərlər, ənənələr daha çox Qərb cəmiyyətindən qaynaqlanmışdır. Modernist dönmənin başlaması ilə həm Şərq, həm də Qərb cəmiyyətində yeni ənənələrin formalaşması aktivləşmişdir. Maks Veber qeyd edirdi ki, modernizm Şərq cəmiyyətlərinin problemidir. Bu cəmiyyətlərin əsas məqsədi Qərblə olmağı bacarmaqdır. Belə qənaətə gəlirik ki, Şərq cəmiyyətinin Qərb ənənələrinə marağı ənənəvi və modernist dəyərlərin qarşıdurmasına şərait yaratmışdır. Müasirləşmə texnogen sivilizasiyada “qərbləşmə” deməkdir. Texnogen sivilizasiya şəraitində modernizm, böyük şəhərlərin yaranması, hər sahədə texnologiya və biliyin yerləşdirilməsi və qərbləşmənin artması ilə başlamışdır [5 s 33-34]. Beləliklə, ənənəvi və modernist ənənələr arasında fərqlərin artması modernizmin rol aldığı texnogen sivilizasiyanın əsas xüsusiyyətinə çevrilmişdir.

Modernist düşüncələr modernizmin başlaması ilə yaranmamışdır. Tarix boyu sivilizasiyaların özünəməxsus yenilikçi dəyərləri formalaşmışdır. Texnogen sivilizasiya şəraitində ənənəvi və modern dəyərlərin bu səviyyədə sərhədlənməsi əhalinin ehtiyacı ilə yanaşı məşğuliyyətindən də asılıdır. Əkinçilik dövründən etibarən texnoloji sənaye dövrünə keçən cəmiyyətdə ənənəvi dəyərlərə qarşı yeni baxış formalaşmışdır. Bütün proseslərin bir neçə insan və ma-

şın əməyi ilə gerçəkləşməsi, insanın fiziki əməyinin azalması, əqli əməyə üstünlük verilməsi, məqsədləri reallaşdırmaq üçün insanların texnoloji gücə sahib olan dövlətə sığınması yeni dəyərlərin əsasında durur. Bu modernist dəyərlər həm iqtisadi, həm siyasi, həm də sosial sahələrdə insanların yaşamını müəyyən edir. Vaxtilə Qərb cəmiyyətindən başlayan “qul” və “Tanrı” anlayışlarının yerini “vətəndaş” və “dövlət” ideyaları tutmağa başlamışdır. Modern dəyərlərin əsasında duran bilik, siyasi, mədəni və sənaye inqilablarında əsas rol oynamışdır.

Texnologiya vasitəsilə yaradılan sivilizasiyada əqli əməyin artması, rəşionallıq, insan biliklərinin artmasına da təkan vermişdir. Dəyərlər bilik əsasında formalaşır və insan cəmiyyəti yeni dəyərləri formalaşdırmaq üçün fəaliyyət gerçəkləşdirməyə başlayır. Məsələn, Dekartın yoluyla irəliləyən filosoflar düşündülər ki, hər bir proses insan zehni ilə fəaliyyət göstərsə, insan “tanrı” anlayışına çatdığı kimi digər anlayışları da formalaşdırmaqla bilər [3]. Belə qənaətə gəlirik ki, biliklər sisteminə malik olan insan həmin biliklərdən yeni dəyərləri sosial mühitə uyğunlaşdıraraq yaradır. İnsanın həm elm, həm dinlə bağlı dəyərlərinin dəyişməsi ənənəvi dəyərlər içərisində rəşional dəyərlərin seçilməsini labüd edir.

Dini dəyərlər və modernist ənənələr

Dəyərlər texnologiyadan əvvəl mövcuddur. Texnogen sivilizasiya şəraitində insanların müəyyən texnologiyaya sahib olması özlüyündə bir dəyəri və yeni mədəniyyəti formalaşdırır. Cəmiyyət, mədəniyyət və dəyər arasındakı əlaqəni belə şərh etmək olar: Cəmiyyət mədəniyyət adlanan müxtəlif sosial normaları yaradır, mədəniyyət isə dəyərlər adlanan meyarları formalaşdırır. Cəmiyyətə yeni gələn fərdlər əvvəlcə qoşulduqları cəmiyyətin dəyərlərini mənimsəyərək sosiallaşırlar. Bununla da cəmiyyətin öz varlığını davam etdirməsi mümkün olur. Texnologiya cəmiyyət daxilində insan azadlığını artırır. Yüksək rifah halına sahib olan insan ehtiyaclarını və məqsədlərini reallaşdırmaq üçün yeni dəyərlərin yaradılması yolunda bütün fəaliyyətini səfərbər edir. Rəşional əsaslara malik olan və praktik əhəmiyyətə malik olduğu üçün cəmiyyət modern dəyərlərə meyil göstərir və ənənəvi dəyərlər transformasiya edilir. Məsələn, texnologiya fərdləri daha çox sekulyar həyata yaxınlaşdırır. Bu da özəlliklə sosial dəyərlərin daha ağıllı və fayda mərkəzli olmasına şərait yaratmışdır. Məsələn, “eyib” və “günah” kimi dəyərlərin yerini rəşionalist praktiki əsaslara yönələn “fayda” və “rifah” dəyərləri almışdır [3 s. 64-65]. Texnologiyayı insanın ən

böyük istehsalı olaraq görən və insanların obyektlərə hakim olmaqla yanaşı və bir çox problemi texnologiya ilə həll edə biləcəyini qəbul edən fikirlər dini texnologiya ilə əvəz edir və texnologiyayı ilahiləşdirir.

Texnologiya vasitəsilə məqsədlərini reallaşdırmağa müvəffəq olan cəmiyyət ətrafı və insanı dəyişdirməyə imkan tapmışdır. Texnogen sivilizasiya şəraitində gerçəklik artıq "virtual gerçəkliklə" əvəz edilmişdir. Bu da rəşional yaradıcılıq imkanlarını genişləndirmişdir. İnsanlar üçün yeni modernist dəyərlərdən biri artıq fərdlər üzərində deyil, texnologiya üzərində hakimlik etmək iddiasıdır. Bunun üçün isə cəmiyyətin iqtisadi gəlirləri və maddi bazası zəngin olmalıdır. Texnologiyaya sahib olmaq insan gəlirlərini artırmaqla yanaşı, texnoloji yenilikləri və məqsədlərə əlçatanlığı təmin edir. Bu cür sivilizasiya şəraitində insanlar üçün ünsiyyətin vacibliyi deyil, iqtisadi gəlirlərin vacibliyi ön plana çıxır. Qeyd etdiyimiz kimi, cəmiyyətdə "eyib" və "günah" anlayışlarının fayda mərkəzli anlayışlarla əvəz edilməsi texnogen inkişafda düz mütənasibdir. İnsan davranışlarının ənənəvi dəyərlər əvəzinə sekulyar-modernist dəyərlərlə qiymətləndirilməsi dinin də mahiyyətini dəyişmişdir. Belə olan təqdirdə ənənəvi və modern dəyərlərin ziddiyyətləri cəmiyyət tərəfindən daha çox hiss edilir. Çünki din də özündə müxtəlif biliklər sistemini ehtiva etməklə uzun tarixi dövr ərzində müxtəlif təbəqədən olan insanların davranışını tənzimləmiş dəyərlərdən biridir. Texnogen sivilizasiyanın rəqəmsal mühiti insanlar arasında bilik və informasiya bolluğunu artırmışdır. Süni intellekt sistemlərinin cəmiyyəti yeni biliklərlə tanış etməsi nəticəsində cəmiyyətdə doğru və yanlış biliyin müəyyən edilməsində çəşqınlıq yaranmışdır. Ənənəvi dəyərlərin də bilik əsasında formalaşdığını nəzərə aldıqda, doğru və yalanın müəyyən edilməsində yaranan boşluq dini və əxlaqi dəyərlərin sıradan çıxmasına yol açmışdır. Məsələn, texnologiyanın "tanrılaşdırılması" cəmiyyətdə bu boşluğun yaranması ilə baş vermişdir. Çoxlu informasiya biliyin dəyərini aşağı salmaqla texnogen sivilizasiya şəraitində ənənəvi biliklərin deqradasiyasına, ənənəvi dəyərlərin əsl gerçək imkanlarının və xüsusiyyətlərinin sıradan çıxmasına rəvac vermişdir. "Din" və "Tanrı" ideyası haqqında gerçək məlumatlara çıxışını itirən cəmiyyət bu bilik boşluğunda modern texnoloji dəyərlər formalaşdırmışdır. Çünki əxlaqın və dini dəyərin qaynağı məhz doğru bilikdir [4 s. 67]. Həyatın bütün sahələrində texnologiyanın sivilizasiya üzərində rəhbərliyi insanların özünü gücsüz hiss etməsinə yol açmışdır. İnsanların məqsədsizləşməsi, həyatın mə-

nasının texnologiyadan asılı vəziyyətdə olması insanların inamını dəyişmişdir. İnamsız insan böhranı texnogen sivilizasiyada texnologiyanın üstünlüyünü daha da artırmışdır. Sosioloq N. Postmanın texnopoliyada "Tanrı", "ilahiləşdirmə" kimi önəmli simvolların dəyərsizləşməsi nəticəsində "texnoloji tanrı" yarandığını qeyd etməsi buna nümunədir [6 s.188].

Texnogen sivilizasiyada modernist sosial dəyərlər

Sosial dəyərlər texnogen sivilizasiya şəraitində ən çox dəyişilən dəyər sistemləridir. Cəmiyyətdə mühüm rola malik olduğu üçün ənənəvi sosial dəyərlər və modern sosial dəyərlər arasında ziddiyyətlər dinamik xüsusiyyətlərə malikdir. Həqiqət, gerçəklik kimi dəyərlər texnogen cəmiyyətin əsas sosial dəyərlərindəndir. Sosial dəyərlər insana məxsusdur və digər varlıqlarda mövcud deyildir. Bu dəyərləri insanlar sonradan qazanmamışdır. İnsanlar bütün fəaliyyətləri boyu doğru, yanlış, həqiqət, gerçəklik, xeyir və şər, gözəllik və çirkinlik, ədalət və zülm, azadlıq kimi sosial dəyərləri fərdi baxımdan qiymətləndirmişlər. Bu gün süni intellekt və ortaya çıxan bütün texnoloji irəliləyişlər sosial əxlaqi dəyərləri yenidən formalaşdırıb. İnsanlar reallıqdan qopublar. Daim güc axtarışında olan və həqiqətdən, imandan məhrum bir həyata uyğunlaşa bilməyənlər indi yeni reallıq və həqiqilik axtarışındadırlar. Bu axtarış yeni sivilizasiya tipinin formalaşmasında və bütün cəmiyyətlərə yayılmasında mühüm rol oynayır. Məsələn, 1981-ci ildə yazdığı "Simularka və Simulyasiya" əsərində filosof Jean Baudrillard həqiqətin yalandan yarandığını iddia etməklə yanaşı, müasir dövrdə həqiqətin və reallığın transformasiya edildiyini qeyd edirdi. Texnologiya insanları yeni dünya nizamının ayrılmaz hissəsinə çevirərək, fərdləri tədricən xaosa doğru aparır. Reallıq dəyişmiş süni, sözdə obyektlərlə əvəz olunmuşdur. İndi kod elementlərindən ibarət olan və həyatın hər tərəfində baş verən yeni reallıq "hiperreallıq" adlandırılmışdır [1].

Nəticə etibarı ilə insanlar öz mənliliklərini və şəxsiyyətlərini itirməyə başlamışlar. Ənənəvi sosial dəyərlərin yerini modernist dəyərlər almışdır ki, bu da cəmiyyətin və dünyanın texnoloji şəkilləndirilməsi ilə bağlıdır. Artıq cəmiyyət ənənəvi dəyərləri təqlid etməklə yeni texnogen modernist dəyərlər formalaşdırmağa meyillidir. Filosof J. Baudrillard "simulyasiya" dedikdə artıq gerçək bir dünyanın olmadığını və bunun əvəzinə hər şeyin simulyasiyalar tərəfindən yaradıldığını iddia edirdi. "Simularklar" isə gerçəyi təqlid edən simvollardır, ancaq bu təqlid zaman keçdikcə gerçəkliyin heç bir xüsusiyyətini təmsil etmir.

Belə qənaətə gəlirik ki, dəyərlər artıq getdikcə texnogen sivilizasiya şəraitində yenidən təqlid edilərək transformasiya edilir. Bu sosial dəyərlərin yenidən mənalandırılmasını vacib edir. Texnogen sivilizasiya mühiti milli-mənəvi dəyərlərin mahiyyətini dəyişməsinə baxmayaraq əxlaqi normaları gücləndirir. Texnologiya həm sosial, həm də hüquqi baxımdan azadlığı inkişaf etdirir. Filosof Lanqdon Vinner belə qeyd edirdi: “Elm və sənayenin inkişaf etdirdiyi ən güclü əxlaqi norma məhz azadlıqdır” [7 s 20]. Buradan belə qənaətə gəlirik ki, texnogen sivilizasiyanın insanlara bəxş etdiyi azadlıq modernist ənənələrin, dəyərlərin yaranmasını sürətləndirir.

Sosial dəyərlər cəmiyyətdən kənarda mövcud deyildir. Fərdlər cəmiyyətin bir parçası olaraq dəyərləri mənimsəyir və sonrakı nəsllə ötürür. Ənənəvi dəyərlər də uzun tarixi dövrün məhsuludur. Qərb sivilizasiyası bütöv cəmiyyətin, Şərq sivilizasiyası isə fərdin, insanın imkanlarını, rifahını diqqətə alır. Texnogen sivilizasiyanı “yenilikçi” sivilizasiyası kimi şərh etdikdə aydın olur ki, modernist sosial dəyərlər cəmiyyətdən kənar inkişaf edə bilməz. Ancaq texnogen sivilizasiya şəraitində cəmiyyətin formalaşması üçün labüd olan ünsiyyət və digər vacib vasitələrin sıradan çıxması ənənəvi sosial dəyərlərin transformasiyasına yol açmışdır. Yeni mühitdə şəxslərin öz davranışlarını müəyyən edən fərdi modernist dəyərlər formalaşır. Məsələn, insanların məqsəd və imkanlarını reallaşdırmaq üçün texnologiyaya sahibliyi əsas modernist dəyərlərdən biridir. Texnogen sivilizasiya şəraitində texnologiya əsas modernist “dəyərdir”. Filosoflar qeyd edir ki, cəmiyyətin texnologiyanı əsas dəyər kimi qəbul etməsi nəticəsində fərdlər cəmiyyətdən uzaqlaşmağa başlayır [8 s 112]. Beləliklə, texnogen sivilizasiyada dəyərlər artıq toplumsal xarakterini itirir. Modernist dəyərlərin əsas xüsusiyyəti fərdlərin özləri üçün müəyyən etdiyi və texnoloji dəyərlərdir ki, bu da ənənəvi dəyərlərlə ziddiyyət yaradır.

Nəticə

Texnoloji sivilizasiya kontekstində ehtiyaclardan irəli gələn fəaliyyətlərin həyata keçirilməsini asanlaşdıran dəyərlər həm də sivilizasiyanın qiymətləndirilməsi üçün əsas meyar rolunu oynayır. Dəyərlər sistemi şəxsiyyətlərin formalaşmasında, mənəvi dəyərlərə üstünlük verən mühitlərdə yaxşı tənzimlənmiş şəxsiyyətlərarası münasibətlərin təşviqində mühüm rol oynayır. Çox vaxt nəsillərə ötürülən ənənəvi dəyərlər nəinki tarixi dövrlərin normaları kimi xidmət edir, həm də daha qeyri-rasional və dini xarakter daşıyır. Ailə dəyərləri, böyüklərə

hörmət və iman ənənəvi qeyri-rasional tarixi dəyərlərə nümunədir. Texnoloji sivilizasiyada hər vasitə üzərində hökmranlıq axtarışı müasir dəyərlərin formalaşmasına təkan verir. Nəticə etibarilə fərdlər ənənəvi dəyərləri də transformasiya edirlər, çünki biliklər dövründə biliyin bolluğu yeni dəyərlərin təbiətini fərdlər üçün əlçatmaz edir, cəmiyyəti ənənəvi dəyərlərin transformasiyası yolu ilə bu boşluğu doldurmağa sövq edir. Bilik əldə etmək texnoloji sivilizasiyada müasir dəyərə çevrilir və rasionallığın modernist ənənələrin təməlinə dayanan fundamental dəyər olduğunu göstərir.

Eyni zamanda texnologiya həm fərdləri gücləndirməkdə, həm də onları cəmiyyətdən uzaqlaşdırmaqda ikili rol oynayır. Bu, fərdi azadlıqları və potensialları inkişaf etdirməklə yanaşı, həm də ənənəvi dəyərlərdən və ictimai normalardan qopmağa gətirib çıxarır. Fərdi muxtariyyət və cəmiyyətin birliyi arasındakı bu gərginlik müasir dünyada texnologiya və dəyərlər arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəni vurğulayır. İnsan cəmiyyəti yalnız texnologiya və dəyərlər arasında inkişaf edən əlaqəni incə şəkildə dərk etməklə bəşəriyyət üçün harmonik və davamlı gələcəyi təmin edə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Baudrillard, J. “Simülaklar və simülasyon”, (O. Adanır Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları. 2016
2. Bayır, M. “Nietzsche felsefesinde insan və əhlak sorunu” // Nösyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 2019 (3), 21-36.
3. Bekaroğlu Mehmet, “Antik Akıl ve Aydınlanma, İnsana Akıl Bahşedildi”, // Bilgi ve Hikmet, Bahar 1993/2.
4. Çakmak, Fikrullah. Teknoloji ve Değer İlişkisi. // Gelişen Teknolojiler ve Değerler, Atatürk Üniversitesi Yayınları. 2022, pp.62-75
5. Kırılmaz H. Ayparçası F. Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları. // İnsan ve İnsan Dergisi. Kasım 2016;3(8).
6. Neil Postman “Teknopoli : yeni dünya düzeni” Paradigma yayıncılık. İstanbul 2006. 229 s
7. Winner, Langdon. “Do Artifacts Have Politics?” // Daedalus, vol. 109, no. 1, JSTOR. 1980, pp. 121–36.
8. Yazıcı M. Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. // Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, 24(1), 209-223.
9. Байдаров Еркин Духовный кризис техногенной цивилизации в контексте дегуманизации культуры // Мысль. 2014. №9;

URL: <https://mysl.kazgazeta.kz/news/3474>

10. Стёпин, В. С. Цивилизация в эпоху перемен: поиск новых стратегий развития// Журнал Белорусского государственного университета. Социо - логия. – 2017. – № 3. – С. 6–11., с. 8.

RƏVAN ƏLİYEV

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun doktorantı
E-mail: ravanaliyev.97@gmail.com
Orcid ID: 0009-0000-2862-9802*

TEKNOGEN SİVİLİZASIYA ŞƏRAİTİNDƏ ƏNƏNƏVİ VƏ MODERNİST PRİNSİPLƏRİN MÜQAYİSƏLİ VƏ SOSIAL-FƏLSƏFİ TƏHLİLİ XÜLASƏ

Məqalə ənənəvi və müasir dəyərlər arasında ki münasibətlər və transformasiyaları araşdırmağa yönəlib. Yeni tip sivilizasiya mühitində texnologiya insanların həyat tərzinə, davranışlarına və cəmiyyətin birliyinə təsir edən əsas qüvvə kimi qəbul edilmişdir. Məqalədə bu kontekstə ənənəvi və modernist dəyərlərin müxtəlif prinsiplərinin müqayisəli və sosial fəlsəfi təhlili qeyd edilmişdir. Sosial dəyərlərin və normaların texnologiya-insan münasibətləri əsasında dəyişməsi məqalənin əsas nəticələridir. Ümumilikdə, məqalədə, texnologiyanın cəmiyyətə və mədəniyyətə kompleks təsirləri araşdırılır, ənənəvi və modernist dəyər prinsipləri arasındakı əlaqəni başa düşmək üçün hərtərəfli fikir təqdim edilir.

Açar sözlər: *sivilizasiya, texnologiya, texnogen sivilizasiya, ənənəvi dəyərlər, modernist dəyərlər.*

RAVAN ALIYEV

*Azerbaijan National Academy of Sciences
Doctoral student of the Institute of
Philosophy and Sociology
E-mail: ravanaliyev.97@gmail.com
Orcid ID: 0009-0000-2862-9802*

COMPARATIVE AND SOCIAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF TRADITIONAL AND MODERNIST PRINCIPLES IN THE CONDITIONS OF TECHNOGENIC CIVILIZATION

SUMMARY

The article aims to explore the relationship and transformations between traditional and modern values. In the new type of civilization environment,

technology has been recognized as the main force influencing people's lifestyle, behavior and community cohesion. In this context, a comparative and socio-philosophical analysis of various principles of traditional and modernist values is mentioned in the article. The change of social values and norms based on technology-human relations are the main results of the article. In general, the article explores the complex effects of technology on society and culture, providing multifaceted perspectives to understand the relationship between traditional and modernist value principles.

Keywords: *civilization, technology, technological civilization, traditional values, modernist values.*

РАВАН АЛИЕВ

*Национальная Академия Наук Азербайджана
Докторант Института Философии
и Социологии
Электронная почта: ravanaliyev.97@gmail.com
Orchid ID: 0009-0000-2862-9802*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ И СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ТРАДИЦИОННЫХ И МОДЕРНИСТСКИХ ПРИНЦИПОВ В УСЛОВИЯХ ТЕХНОГЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ

РЕЗЮМЕ

Целью статьи является исследование взаимосвязи и трансформаций между традиционными и современными ценностями. В цивилизационной среде нового типа технологии признаны основной силой, влияющей на образ жизни, поведение и сплоченность общества людей. В этом контексте в статье упоминается сравнительный и социально-философский анализ различных принципов традиционных и модернистских ценностей. Изменение социальных ценностей и норм на основе технико-человеческих отношений являются основными результатами статьи. В целом статья исследует комплексное влияние технологий на общество и культуру, предлагая многогранные перспективы для понимания взаимосвязи между традиционными и модернистскими ценностными принципами.

Ключевые слова: *цивилизация, технология, технологическая цивилизация, традиционные ценности, модернистские ценности.*